

foundations of classification, manual and automated methods are considered. It is stated that traditional methods of classification in archives include: hierarchical classification systems; thematic and functional grouping; archival description. Automated methods include rule-based systems; statistical classification methods; machine learning methods; deep learning; hybrid approaches.

A step-by-step sequence of classification stages in archives is proposed: preprocessing, feature extraction, stage of construction or application of a classification model, assessment of classification accuracy, integration of automated classification into document management systems.

Key challenges in implementing automated solutions are analyzed, such as multilingualism, data unstructuredness, low digitization quality, and ethical concerns.

The material is based on contemporary research and practical examples, highlighting the relevance of the topic in the context of digital transformation of archival practices.

Keywords: document classification; classification methods; automated systems; digital document processing; archival fonds structuring; digital archives

Надійшла до редакції 29.05.2025

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10\(351\).45-47](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2025.10(351).45-47)

УДК 930.25НАФ+025.177:[004.738.5]:303.4(477)(045)

Леся Ковальська,

докторка історичних наук, професорка кафедри
документознавства та інформаційної діяльності
Державного університету
інформаційно-комунікаційних технологій
dreamlife.lesya@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1579-7708>

Григорій Ковальський,

кандидат філософських наук, доцент,
в. о. директора Українського науково-дослідного
інституту архівної справи та документознавства
g.kovalsky.undiasd@arch.gov.ua
<https://orcid.org/0000-0002-3352-4754>

Організація архівного зберігання аудіовізуальних документних ресурсів: чинник соціокомунікаційних технологій

Мета дослідження полягає у визначенні ролі соціокомунікаційних технологій в організації архівного зберігання аудіовізуальних документних ресурсів ініціативного походження. **Методологічну основу дослідження** становлять загальнонаукові та спеціальні методи, які застосовують в архівознавстві, документознавстві й соціальних комунікаціях. У процесі дослідження використано методи наукового аналізу й синтезу для виявлення сутності ініціативного документування як джерела аудіовізуальних ресурсів. Застосовано оглядово-аналітичний метод для систематизації джерельної бази та сучасного досвіду організації аудіовізуальних документів, а також метод класифікації для визначення типів ресурсів ініціативного походження й підходів до їх обліку, організації та використання в межах соціокомунікаційних платформ. **Наукову новизну дослідження** визначають тенденції активного впровадження соціокомунікаційних технологій у практику фіксації та документування інформації, архівування аудіовізуальних документних ресурсів. Наукова новизна полягає у визначенні ролі соціокомунікаційних технологій як інструменту організації аудіовізуальних документів ініціативного походження, а також функціональних моделей взаємодії між користувачами, фахівцями й інформаційними установами в умовах цифровізації суспільства. Запропоновано концептуальне поєднання ініціативного документування із соціокомунікаційною практикою, що розглядається як новий вектор розвитку архівної справи у цифрову епоху. Наголошено, що важливим завданням архівістів є аналіз сутності й особливостей ініціативного документування як джерела формування аудіовізуальних документів, налагодженої методології опису архівних документів. З огляду на це слід розкрити особливості поняття аудіовізуальних документних ресурсів ініціативного походження та їх роль у системі соціальної пам'яті. Термінологічне погодження дасть змогу дослідити потенціал соціокомунікаційних технологій у процесах збирання, організації, зберігання й популяризації аудіовізуальних документів. У процесі архівування аудіовізуальних документних ресурсів визначено основні форми й інструменти взаємодії користувачів і фахівців через соціокомунікаційні платформи (сайти, соціальні мережі, онлайн-архіви тощо). Окремо обґрунтовано доцільність інтеграції соціокомунікаційних технологій у практику архівних та інформаційних установ для роботи з документами ініціативного походження. **Висновки.** Подальші наукові рефлексії слід спрямувати на вдосконалення методології архівного зберігання аудіовізуальних документів, що враховує технічні цифрові реалії. Архіви мають не лише зберігати, а й забезпечувати якісний доступ до цих документів, сприяючи їх інтеграції у глобальний інформаційний і культурний простір.

Ключові слова: документно-інформаційні ресурси; аудіовізуальний документ; архівний фонд; цифрові трансформації; методологія; опис; соціокомунікаційні технології

Постановка проблеми. В умовах цифрової трансформації суспільства та зростання ролі візуального контенту аудіовізуальні документи стають важливим джерелом збереження соціальної пам'яті. Особливої ваги набувають документні ресурси ініціативного походження, що виникають поза межами інституційних практик і фіксують події, явища та реакції в реальному часі. Традиційна система архівного обліку й зберігання часто не охоплює такі документи, що спричиняє ризик втрати суспільно значущих свідчень. З огляду на це соціокомунікаційні технології, соціальні мережі, онлайн-платформи, цифрові сервіси зберігання й поширення інформації відіграють головну роль у збиранні, організації, інтерпретації та доступі до аудіовізуальних матеріалів. Їх інтеграція у практику архівів і документних центрів надає нові можливості для розширення джерельної бази, збереження культурної й історичної спадщини, забезпечення відкритого доступу до знань.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичне підґрунтя дослідження базується на напрацюваннях вітчизняних дослідників у сфері архівознавства, зокрема з питань збереження аудіовізуальних документно-інформаційних ресурсів. Вагомий внесок у розроблення теоретичних і практичних аспектів проблематики зробили Т. Ємельянова, Л. Ковальська, С. Кулешов, Л. Приходько та інші фахівці архівної галузі [4–6]. Цінними для пропонованого дослідження є праці, присвячені адаптації архівної справи до умов цифрової трансформації, упровадженню сучасних методик збереження історико-документальної спадщини, а також аналізу викликів, що постають перед архівними установами в умовах війни та загрози втрати документів. У науковому дискурсі посилюється увага до актуалізації процесів документування, модернізації методичних підходів до зберігання, класифікації та опрацювання документно-інформаційних ресурсів, пов'язаних із національною пам'яттю. У цьому контексті важливим є дослідження феномену ініціативного документування як альтернативного та оперативного джерела створення аудіовізуального контенту. Це завдання зумовлює потребу в теоретичному осмисленні нових підходів до організації архівного зберігання документів ініціативного походження й розроблення моделей їх ефективного залучення до інформаційно-документного простору за допомогою соціокомунікаційних технологій.

Мета статті — визначити роль соціокомунікаційних технологій у процесі організації зберігання аудіовізуальних документних ресурсів ініціативного походження, а також ефективні підходи до їх збирання, збереження, класифікації та доступу в умовах цифрової комунікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В українському документознавстві й архівознавстві організація зберігання документів Національного архівного фонду (НАФ) охоплює правові, організаційні та науково-методичні заходи, спрямовані на підтримання цілісності архівної культурної спадщини. Для загального розуміння специфіки аудіовізуальних документів, особливостей їх зберігання та організації доступу до них в умовах активізації інформаційно-комунікаційних технологій слід узгодити питання термінології.

В оновленій редакції українського термінологічного стандарту з діловодства й архівної справи (ДСТУ 2732:2004) наведено таке визначення терміна "аудіовізуальний документ": "...документ, зміст якого представлено у вигляді зображення і (або) запису звуку, для фіксування і (або) відтворення яких застосовують відповідну апаратуру" [17]. Подібну дефініцію містить і ДСТУ 4419:2005: "...документ, що містить зображувальну і (або) звукову інформацію, яку фіксують і відтворюють відповідними технічними засобами" [18].

Виходячи з основних принципів організації роботи з аудіовізуальними документами, ЮНЕСКО подає власне трактування цього поняття в Рекомендації про охорону та збереження рухомих зображень (1980). Під "рухомими зображеннями" розуміють "будь-яку серію зображень, зафіксованих на носії (незалежно від методу зйомки та характеру носія — зокрема плівки, стрічки, диска тощо — використовуюваного спочатку або згодом для фіксації), зі звуком чи без нього, яка під час проєкції створює враження руху та... була створена з метою документування" [16]. До рухомих зображень відносять кінематографічну, телевізійну та відеопродукцію. Цей варіант визначення рухомого зображення використано і в тексті Європейської конвенції про захист аудіовізуальної спадщини (2001), що дає змогу припустити вживання як тотожних понять "рухомі зображення" й "аудіовізуальні документи" [19]. У трактуванні ЮНЕСКО акцентовано на культурно-ціннісному складнику й ролі документів у збереженні культурного надбання людства, проте поза увагою залишаються аспекти методології

роботи з такою інформацією, технічне забезпечення процесів і вплив на них цифровізації.

У словнику-довіднику з документознавства наведено таке визначення терміна "аудіовізуальний документ": "...документ, з одночасним записом і сприйняттям звуку й зображення, що містить зображувально-звукову інформацію, яку відтворюють за допомогою технічних засобів. До аудіовізуальних документів належать відеоплівки, кінострічки, відео- та оптичні диски тощо" [15, с. 20]. Проте в сучасних умовах технологічного розвитку та віртуалізації інформаційного середовища постає потреба розширення змістового наповнення терміна.

У Законі України "Про Національний архівний фонд і архівні установи" поняття безпосередньо не визначено, але наведено інформацію про категорію "документів на аудіовізуальних носіях", що входять до складу фонду [10].

Зважаючи на дефініцію терміна в запропонованих виданнях, а також на вагу та обсяг аудіовізуального контенту в сучасному технологічному середовищі, незаперечним є факт його впливу на життя суспільства та потреба збереження для наступних поколінь. Аудіовізуальні документи є важливим складником документального надбання архівів України та посідають вагоме місце в ресурсах Національного архівного фонду.

Основу організації зберігання документів НАФ становлять три базові принципи. Перший — поєднання трьох основних функцій державного архіву як сховища культурної спадщини, складника інформаційної інфраструктури та органу управління архівною справою. Специфіку адаптації до сучасних змін, зокрема розмаїття форм власності на документи, поширення новітніх носіїв інформації й трансформацію процесів документування соціального життя, регулює другий принцип. Третій принцип передбачає забезпечення цілісності архівної спадщини, незалежно від джерела походження чи форми власності.

Дотримання зазначених принципів дає змогу архівним установам зберігати історично сформовані документальні комплекси, підвищуючи їх наукову, культурну й інформаційну цінність, а також забезпечувати зручність доступу до них дослідників і користувачів [4, с. 62].

У наш час особливого історичного й правового значення набуває аудіовізуальне документування подій російсько-української війни, що відіграє вагомий роль у формуванні національної пам'яті, забезпеченні достовірного та об'єктивного відтворення воєнної хроніки. Від початку

повномасштабного вторгнення архівні установи реалізують практики ініціативного документування, спрямовані на збирання, систематизацію й збереження фотодокументів, відеозаписів та аудіоматеріалів, що віддзеркалюють перебіг війни, її гуманітарні й соціальні наслідки [7].

У межах архівної роботи за перший рік війни на державну експертизу цінності було прийнято майже 10 тис. од. аудіовізуальних документів, поміж яких — фото-, відео- й фонодокументи [3]. Ця діяльність не лише сприяє збереженню історично значущих свідчень, а й становить надійне джерельне підґрунтя для подальших досліджень і правового оцінювання подій. Зокрема, Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів (ЦДАЕА) реалізує проекти аудіовізуального документування хронік війни для збереження свідчень про боротьбу українського народу за незалежність, що є надзвичайно важливим для формування джерельної бази національної історичної пам'яті [8]. Такі ініціативи забезпечують доступність верифікованої інформації для майбутніх поколінь і дослідників.

Цілісність збереження документальних комплексів є одним із фундаментальних принципів організації документів Національного архівного фонду України [14]. Аудіовізуальні інформаційні ресурси як складник архівної спадщини потребують системного підходу до збереження у складі структурно завершених і логічно обґрунтованих архівних утворень. Порушення принципу цілісності призводить до втрати зв'язків між документами, зменшення їхнього інформаційного потенціалу, зниження науково-дослідної цінності, а також ускладнює доступ користувачів до джерельної бази НАФ. Раціональна організація й збереження цілісності дає змогу підтримувати культурне, історичне й правове значення архівних матеріалів [2].

Змістове наповнення дефініцій "Національний архівний фонд", "фонд" і "документ" стало можливим завдяки міждисциплінарному підходу, що поєднав напрацювання документознавства, архівознавства, історії, інформатики, бібліотекознавства, соціології й теорії управління. Важливе значення для цього процесу мають наукові моделі, розроблені для вивчення природи документа та його функціонування в соціальному контексті. Такий підхід сприяв уточненню понять і термінів, зокрема щодо документів на різних носіях інформації.

(Далі буде)

Надійшла до редакції 14.05.2025